zijne armoede u rijk te maken, omdat deze uw liefde zoo onvast, zoo wankelend was?

Is ook bij u niet het „hosanna!" voor uw koning weggestorven en het: „gezegend zij hij die komt" verstomd in uw ziel, in de donkere dagen van lijden en nood, als hij, uw *Zalig*maker, zich niet toonde als uw *Gelukkig*maker; in de droeve dagen van zielesmart over de verberging van het aangezicht uws verzoenden Gods, als ge dan, in duisternis wandelend, *niet* hebt betrouwd op den Naam des Heeren en gesteund op uw God?

En zoo *moest* het toch niet zijn geweest!

Gij hebt toch een eenigen troost.

Gij zijt toch Jezus' eigen.

Daarom, ziel, verootmoedig u over uw ongeloof; over de onstandvastigheid uwer liefde voor Jezus.

Maar ook, oefen weer geloof; als in de oude dagen.

Geniet weer op dit Kerstfeest in al de weelde van het christelijk Geloof: „dat *u* geboren is de Zaligmaker, welke is Christus, de Heere, in de stad Davids."

Dan zal weer met Christus' Kerk opgaan ook uw jubel: *Gezegend is hij, die daar komt!*

Gezegend is hij, die komt in den Naam des Heeren! Hosanna, in de hoogste hemelen!

Wiens komst op aarde gij heden gedenkt.

Die eens in uw stervensuur komt om u tot zich in zijn hemel te halen.

En bidt dan uw lieven Vader in den hemel, dat uw liefde en uw jubel voor uw geboren koning van wankelend-aardsch al meer standvastig hemelsch moge worden.

Gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde.

G.

„In de gestaltenisse Gods."

[KERSTFEEST.]

> Die, in de gestaltenisse Gods zijnde, geenen roof geacht heeft Gode evengelijk te zijn.
> Philip. 2:6.

Kerstfeest komt met den jubel der *Verlossing*. Heilige vreugde trilt in het hart, als we ervan hooren, hoe God „alzoo lief deze wereld heeft gehad, dat hij zijn eengeboren Zoon gegeven heeft, opdat wie in hem gelooft, *niet verderve*, maar het eeuwige leven hebbe". En waarom anders klinkt de naam van Jezus ons zoo zoet en lieflijk toe, dan omdat in dien naam van *Jezus*, aan het heilig Kindeke gegeven, de profetie ligt van een ons toegekomen Heiland, Helper en Uitredder?

En toch put die rijke gedachte van Verlossing en Uitredding op verre na de beteekenis van ons Kerstfeest niet uit. Veeleer is de Kribbe van Bethlehem een altoos nieuw-opwellende bron van heilige poëzie; en er is niets aan die Kribbe voorafgegaan, niets heeft haar verzeld of omringd, niets is aan de Kribbe toegekomen, of het is alles in bezielend lied bezongen, en heeft in allerlei toon en accoord de weelde van die Kribbe voor ons zielsoog doen schitteren. Die engel des Heeren in Efrata's velden, met het lofzingend engelenchoor dat hem omstuwt; of ook hetgeen die éene engel sprak, en de andere engelen zongen, het is alles zieldoordringend, verheven, innig. Dan die herders met hun kudde in de nachtelijke schemering, met op eens dat klare licht dat hen omstraalt. En dit alles nog slechts voorspel van wat in Bethlehem zelf zich ontsluierde. Die verkorene onder de vrouwen, de Moedermaagd, met het Kindeke, en straks bij dat Kindeke eerst de herders uit Efrata, en na hen de Wijzen uit het Oosten neergeknield. De tegenstelling tusschen die kribbe en de windselen met de rijke weelde uit het Oosten, die deze Oostersche wijzen aandragen. Voeg daarbij de schuilende, en toch zoo nobele gestalte van Jozef, en na een klein aantal dagen in den tempel Simeon en Anna. Het vormt alles saam één geheiligd, een wondervol, en toch een zoo kinderlijk eenvoudig geheel, dat ge noch in de profane, noch in de heilige historie een ander moment kunt opsporen, waarin stille, creaturlijke nuchterheid zich met het Goddelijk hooge en verhevene zoo innig vereenigt en dooreenstrengelt, als in en om Bethlehem bij de geboorte van den Heiland der wereld.

Nergens spreekt u zoo rijk en zoo warm en zoo diepzinnig de vereeniging van 't menschelijk-nietige met het Goddelijk hooge en heilige toe.

Het is hier alles *Immanuel*. Alles één zinbeeldige openbaring van het *God met ons*, dat in Jezus verwezenlijkt werd.

Het is het licht van boven, dat instraalt in de duisternis dezer aarde, en die duisternis met goud doordringt.

Het is God geopenbaard in het vleesch, te aanbidden en te prijzen in der eeuwigheid.

Het is de openbaring dat hij, *die in de gestaltenisse Gods was*, door zelfvernedering en zelfvernietiging heen, hier in Bethlehems kribbe in de gedaante eens menschen, in de gedaante van een kind des menschen, gevonden werd.

Hij, Gods eengeboren Zoon, als hulpeloos wicht aangeleund tegen de maagdelijke borst van Maria, van Maria de gezegende onder de vrouwen.

Het is in dien toon dat onze Kerstvreugde moet zingen, zal de grootheid van de genade Gods die in Bethlehem openbaar werd, met haar vollen gloed ons menschelijk hart verwarmen.

Uit God, door God en tot God is heel ons menschelijk aanzijn. Neem die aanhoorigheid van ons tot onzen God en van onzen God tot ons uit uw worsteling weg, en alle menschenwaarde is vernietigd. Wat zonder die hoogste religie van u overblijft, stelt u op één trap met plant en dier, met alle creatuur om u heen. En eerst als het geloof 't hooge feit aangrijpt, dat gij geschapen zijt naar den beelde en de gelijkenisse van uw God, ontsluiert zich voor uw zielsoog die geheel eenige waardij, die u als mensch in Gods oneindige schepping is toebedeeld.

Wat gij voor uw God zijt, hoe gij voor uw God staat, wie uw God voor u is, en wat uw God in alle eeuwigheid met u voor heeft, dit en dit alleen is het groote levensmysterie. Zonder Hem is alles in u duisternis. Alleen met Hem beschijnt u het lieflijk licht.

En nu is er ook zonder Bethlehem allerlei uitstraling van dat Goddelijk licht, dat in u is, of u nadert. Goddelijk licht in uw innerlijk ziels bestaan, in uw rede en in uw conscientie. Goddelijk licht u toestralend van het firmament en uit de natuur om u heen, u beide Gods Almacht en Goddelijkheid in al zijn schepselen vertoonend. Er is Goddelijk licht u toekomend in de Gemeene gratie, die de schemering in het Heidendom ten deele doet opklaren. Er is nog veel klaarder en rijker Goddelijk licht dat tot u komt in de wondere profetie en in de door God bezielde psalmodie van een David en Asaf. Van allen kant, van alle zij, dringt het licht van een hooger openbaring in onze donkerheid in. Maar toch, dat alles, hoe rijk ook, bracht toch altoos nog niet *het groote Licht*, dat in zijn vol komenheid u met Goddelijke klaarheid zou beschijnen.

„Het volk dat in de duisternis zit, zoo zong de profetie, zal eenmaal het groote Licht zien," en dan eerst zal de *heerschappij* van het licht des hemels intreden. En dat groote licht, het was toen eerst overstelpend, toen Simeon in den tempel, met het heilig Kindeke in zijn armen, het uit kon roepen: „Laat nu, Heere, uw dienst knecht gaan in vrede, want nu hebben mijne oogen uw zaligheid gezien; een zaligheid bereid voor het oog van alle volken; want nu is verschenen het licht tot verlichting der Heidenen, en tot heerlijkheid van uw volk Israel."

En waarin nu dit onderscheid schuilt, dat diepgaand onderscheid, tusschen eenerzijds alle vroegere instraling van 't Goddelijk licht, zoo in de gemeene als in de bijzondere Gratie, en anderzijds tusschen het licht dat in Bethlehem's kribbe opging? Waarin anders dan hierin, dat het bij al dat vroegere was een *nazeren* tot den mensch van het Goddelijk licht, en dat 't hier eerst kwam tot een *ingaan* van dat eeuwig licht *in den mensch zelf*, in onze *natuur*, door de *Vleeschwording* van het eeuwige Woord.

Vereenigd met het Goddelijke had God ons geschapen; die eenheid hadden wij verbroken door de zonde; en daarom, er kon geen heil noch zaligheid komen, zoolang die gebroken band niet hersteld werd, en God zelf de hereeniging met ons gevallen geslacht niet had tot stand gebracht.

Hereeniging niet enkel in onze voorstelling, hereeniging niet alleen in onze gedachten, in ons ideaal, in onze hope en verwachting, maar hereeniging *in onzeigen menschelijk wezen*, in ons eigen *mensch zijn*, in onze *natuur* en existentie.

Reeds was het veel dat God zich tot ons *neigde*, ons weer *zocht* en *opsocht*, ons weer *toesprak*, en ons een vergezicht van eeuwige glorie opende. Maar toch, dat alles bleef uitwendig, bleef van buiten ons toekomende, en liet ons die we waren in onszelf.

Wat komen moest, en eerst ons den vollen vrede kon aanbrengen, was het *indalen van God zelf in onze menschelijke natuur*, het zich hereenigen van God met ons menschelijk geslacht in onze existentie als mensch; en eerst toen de *Zoon Gods* als *Zoon des menschen* onder ons verscheen, was dat machtigst wonder aller eeuwen volbracht.

En daarom, het baat u niet, of ge Jezus al hoog stelt en als een van God gezonden profeet eert. Het lost het raadsel der wereld niet op, of ge al in eerbiedig voor het hoog ideale in het Kindeke van Bethlehem neerknielt. Wat heil aanbrengt en de wereld het leven hergeeft, het kan niet anders, en het kan niet minder zijn, dan dat ge, zonder zweem van twijfeling of van aarseling, in dat Kindeke van Maria *Godzelf* aanbidt, *Godzelf*, geopenbaard in het vleesch, en in *Immanuel* eert den Zone Gods die Zoon des menschen geworden is.

Zoo eerst gaat ge in de ruste in. In de ruste voor uw denken en zoeken, voor uw zinnen en tasten. Zoo eerst zijt ge gekomen tot die *volkomene* religie, die boven alle symbolische of schijnreligie uitschittert.

Gij in Christus, en Christus in God en God in Christus, aldus ligt het heilig snoer ineengeschakeld, dat allen twijfel te niet doet, alle onvolkomenheid opheft, en op de worsteling der geesten van alle eeuwen de kroon der volkomenste gewisheid zet.

Neem 't iets minder, en uw Christelijke religie staat met alle andere religiën op één lijn. Iets vooruit misschien, iets rijker en milder, maar toch blijft ze dan in soort aan al die andere religies gelijk. Een *poging* om het licht van boven op te vangen, een *poging* om 't hart naar boven op te heffen. Maar om altoos nog den dorst naar de hooge *volkomenheid* te doen overblijven, den dorst naar een nóg rijker, nóg hooger staanden vorm van aanbidding en zaligheid.

Dan is en blijft het een lijn, die zich altoos hooger op wil buigen, omdat ze haar rustpunt in God zelf nog niet gevonden heeft. Dan is er een dogmatisch uitspinnen van gedachten, dan is er een mystiek zich in God willen verheugen, of ook een practisch ijveren om tot hooger geestelijken stand op te klimmen; maar het blijft een opklimmen langs de ladder, die tusschen hemel en aarde is gesteld, met het pijnlijk gevoel, dat nog altoos de hoogste sport niet bereikt, en daardoor de ingang van de eeuwige ruste voor uw hart nog niet verkregen is.

Maar Bethlehem bezweert die onrust. Met het Kindeken in de kribbe wordt dit worstelen en tasten, zinnen en peinzen voor altoos afgebroken. Want hier gaat de roepstem uit: *Zie, hier is uw God!*

Hier is het niet de mensch, die zich opheft en naar den hemel grijpt en tast, maar God zelf, die tot den zoekenden mensch nederdaalt. Meer nog, Godzelf, die niet alleen tot hem nederdaalt, maar indaalt in zijn menschelijk aanzijn, zijn menschelijke natuur, zijn menschelijke existentie. Hier is het Godzelf die de hereeniging met uw menschelijke natuur in zelfvernietiging tot stand brengt, en ze niet meer in 't woord voor u schildert, maar ze in vleesch en bloed u *toont*.

Dat dan ook nu op uw Kerstfeest alle knie van wie gelooft zich buige in aanbidding, om in dat Kindeke onzen Heere en onzen God te verheerlijken. Dat ook nu het volle hart den oneindigen rijkdom van genade grijpe, die in de Vleeschwording van het eeuwige Woord zich heeft groot gemaakt. En dat ook nu, als we in onze verbeelding èn Efrata's velden èn de Kribbe in de herberg voor ons zielsoog geteekend zien, diep ons 't besef doordringe, dat het Kindeke dat ons boeit en aantrekt, van eeuwig *in de gestaltenisse Gods was*, en om onzentwil *in de gestaltenisse van dat Kindeke* geboren is.

Neem dat éene, dat hoogste, de Godheid van dat Kindeke, uit uw belijdenis weg, en ge hebt 't Goddelijk licht in Efrata en om de Kribbe uitgedoofd. Dan hebt ge geen Heiland en geen Christelijke religie meer. Dan zijt ge onder de volken weer geworden als met hen *zoekende* naar een licht dat er niet is, en aan een schijnglans u vergapende.

Dat in Christus God en mensch in der waarheid hereenigd werd, en dat daarom in Hem, dien we aanbidden, *de volkomenheid van alle religie* ons geschonken werd, is en blijft het plechtanker, waarvoor, wat storm ook woede, het scheepke onzer Christelijke religie veilig en vast ligt.

En de ontrouwe predikers, die tot in Christus' Kerk, dat fundament, dat in de Godheid van den Christus is gegeven, onder onze religie los woelen, ze zullen het zich te laat berouwen dat ze, wanende hooger wijsheid na te jagen, zich zelven en hun misleide kudde van 't licht weer naar de schemering hebben teruggeleid, om straks zelfs uit die schemering weer in de duisternis van het ongeloof terug te zinken.

Amsterdam, 21 Dec. 1906.

De kunst om de kunst.

I.

De huide, die onze letterkundige wereld, hoewel laat, aan onzen Bilderdijk bracht, stemt tot dankbaarheid. Een zoo waardeerend artikel als K. Scharten in de *Gids* over den fel gesmaden zanger schreef, vergoedt veel ongelijks, door de Boers aan onzen grooten dichter aangedaan. In speel zieken overmoed heeft een jonger geslacht eerst ruim baan willen maken voor eigen pogen, door af te breken en onder den voet te vertrappen al wat in de letterkundige wereld geëerd en gevierd was. Na deze beeldstormerij volgt thans de periode der Restauratie. Vroeger waren er geen scheldwoorden venijnig genoeg te bedenken om den rijmelaar Bilderdijk af te kammen. Thans wordt Bilderdijk de geestelijke vader genoemd van den zangerigen Vlaamschen pastoor Guido Gezelle, wiens roem heel den zangberg vervult. En zelfs Kloos kwam schoorvoetend op zijn vonnis terug.

Toch mag deze keer in de publieke opinie geen oogenblik ons verleiden om de principieele klove over 't hoofd te zien, die ons van deze letterkundige wereld scheidt. Dat in deze nieuwe letterkunde een kracht schuilt, die verborgen schatten van onze taal aan 't licht bracht, ontkent niemand. Al mag het verzet tegen het conventioneele en gejikte tot allerlei gezochte beeldspraak en bizarre woordvormen geleid hebben, deze overdrijving is aan elke reactionaire beweging eigen, en zoodra de fel bewogen wateren tot rust komen, zinkt slib en vuil vanzelf naar den bodem. Het zou dan ook benepen en kleinzielig zijn om ter wille van deze excessen het goede te miskennen, dat deze letterkunde ons bracht. Wie met Bilderdijk iets voelt van de „glorie om Holland's taalschat uit te storten", waardeert de hartstochtelijke liefde, die deze school voor Holland's taal gevoelt, bewondert de zangerigheid van hun verzen, de schoonheid van hun taal, den rijkdom van hun woorden. En al is ook hier veel erts van het zuivere goud af te scheiden, echt goud vindt ge toch. De machtige bekoring, die van deze letterkunde zelfs op onze kringen uitgaat, vooral onder de jongeren, mag dan ook niet alleen op rekening worden gesteld van een den mensch aangeboren zucht naar het verbodene. Ook dat schuilt er wel onder. Voor menigeen is het prikkelende van deze meest zinnelijke litteratuur wel hetgeen het meest hem lokt. Maar daarnaast blijft toch de kunstdrang, die zich verlustigt in al wat schoon is en welluidt. En vaak wordt om dat schoone van den vorm vergeten, welk langzaam maar zeker werkend vergif daarmee in de ziel wordt gedruppeld. Want of men, om zijn geweten gerust te stellen, al zegt, dat onze levensbeschouwing natuurlijk lijnrecht tegenover die dezer nieuwe letterkundigen staat, wanneer daarna niets dan lof en hulde aan deze schrijvers gebracht wordt, in extaze van bewondering hun arbeid hemelhoog geprezen wordt en alle critiek op hun beginsel verder ontbreekt, dan draagt men zelf er toe bij, dat deze onheilige geest ook in onze kringen de overhand krijgt.

De vraag of deze nieuwere kunst, die vaak meer op het *woord* dan op de *gedachte* let; voor wie de *impressie* hoofdzaak is en die deze impressie liefst zoo individueel mogelijk weergeeft, op den duur als kunst-richting den toon aan moet geven, laten we hierbij rusten. Niet, alsof ook hier ons beginsel geen eigen weg had aan te wijzen, maar omdat op kunstgebied, gelijk overal elders, school tegenover school staat en alle deze scholen zelfs in haar eenzijdigheid een element van waarheid vertegenwoordigen. Klassiek en romantiek zijn twee uitingen van den menschelijken geest, die telkens afwisselen en beurtelings den scepter voeren. En zoo is ook dit impressionisme een mode, die thans niet alleen in Nederland, maar overal en op elk gebied haar invloed gelden doet. Straks komt een nieuwe richting aan het woord en heeft dit impressionisme weer uitgediend.

Maar wel geldt ons bezwaar, dat deze nieuwe letterkunde voertuig is van een geheele levens- en wereldbeschouwing, die lijnrecht tegenover de Christelijke staat. Voorzoover ze zich in een mystiek pantheisme hult, mag het ongoddelijke van haar streven minder zichtbaar zijn voor de oppervlakkigen. Maar waar ze direct en onverholen spot met elke wet van het zedelijk leven, de schandelijkste ontucht verheerlijkt, bij voorkeur in de beschrijving van het gemeenste en laagste zich vermeit, daar moet ze weerzin wekken bij ieder, die nog niet alle kulschheid heeft afgeschud. En nog hooger stijgt die verontwaardiging, wanneer deze letterkundigen zich vergrijpen aan het heiligste, wat ons hart bezit, en een man als Kloos in zijn voorrede voor de gedichten van Jacques Perk ronduit zegt, dat het dogma, dat er een God bestaat, voor de rechtbank der wetenschap reeds lang een ongerijmdheid is gebleken.

En of men nu al zegt, dat de kunst alleen om de kunst moet genoten worden. Dat de meest stichtelijke preek toch zeer onaesthetisch kan zijn, terwijl omgekeerd de beschrijving van de walgelijkste toestanden in de achterbuurten een kunststuk kan wezen. Dat deze litteratuur gelezen moet worden om de schoonheid van taal, de juistheid der beelden, de zuivere weergave der impressie. Dat alles maakt daarom geen indruk, omdat wie zoo spreekt, reeds in beginsel van de Christelijke wereldbeschouwing *is afgegleden* en op het terrein van zijn tegenstander is overgegaan.

Ongetwijfeld is het waar, dat voor elk terrein des levens door God den Heere eigen wetten gegeven zijn. Ge kunt met de regelen, die op het gebied der logica gelden, geen schilderstuk beoordeelen. Een historische roman heeft aan heel andere eischen te voldoen dan een notarieel actestuk. Voor de muziek gelden andere wetten dan voor de algebra. En zoo kan wat in het werkelijke leven weerzin inboezemt en afstoot door de kunst worden geadeld. Een lijk, waarvan het hoofd is opengesneden, de schedel is afgelicht, zoodat de bloederige hersenen er uit puilen, wekt uw afgrijzen als ge het ziet. En toch, als Rembrandt datzelfde lijk u schildert met zijn kunstenaarspenseel, dan bewondert ge de pracht van zijn coloriet niet minder, dan wanneer hij het aanvalligste meisjeskopje u toovert op zijn doek. Er is niets wat in werkelijkheid meer vloekt met alle schoonheid en 't innerlijk gevoel pijnlijker aandoet dan de gedachte aan de plaats der verdoemenis, waar alle licht is uitgebluscht, waar alle harmonie is verstoord, waar weening is en knersing der tanden. En toch, als Dante in zijn II Inferno in die hel u binnenleidt en de helsche smarten u zien laat zóo, dat een huivering u vaart door de ziel, bewondert ge de macht der poezie, die zulk een kunststuk schiep, en erkent ge, dat nooit machtiger epos door menschenhand is voortgebracht.

Dat de kunst haar eigen wetten heeft, wordt dus grif toegestemd. Of iets schoon is of niet, kan op zich zelf niet door zedelijke normen beoordeeld worden. Een „heilige familie" van de Italiaansche schilderschool kan trots de heiligheid van het onderwerp als schilderstuk mislukt zijn. En een Vlaamsche kermis met een troep dronken boeren, hoe zedelijk laag het onderwerp staat, kan door Teniers penseel een kunststuk worden van den eersten rang. Indien dat alleen bedoeld werd met de machtspreuk: de kunst om de kunst, dan zou ons bezwaar niet zoo groot zijn.

Bavinck's Dogmatiek.

Dat de omvangrijke Dogmatiek, die Prof. Bavinck ons schonk, thans reeds is uitverkocht en een nieuwe uitgave ter perse moest worden gelegd, is zeker een verblijdend feit. Het toont niet alleen, hoe dankbaar dit meesterwerk door geleerden en eenvoudigen ontvangen is, maar ook hoezeer het Calvinisme veld won. Wie zou een halve eeuw geleden het mogelijk hebben geacht, dat een Gereformeerde dogmatiek in vier lijvige deelen, die *f* 22 kosten, binnen den tijd van tien jaar zou zijn uitverkocht en een herdruk zou beleven.

De tweede druk, waarvan het eerste deel verscheen, is meer dan een bloote herdruk.

Wie beide uitgaven naast elkaar legt, ziet terstond, dat belangrijke verbeteringen in den uitwendigen vorm zijn aangebracht. Niet alleen is papier en letter degelijker geworden, maar de uitgebreide litteratuuropgave, die vroeger vaak bij het lezen stoorde, is aan het hoofd der paragrafen of in een noot aan den voet der bladzijden opgenomen; terwijl voor het naslaan 't zeker geen geringe verbetering is, dat de titel van de paragraaf boven elke bladzijde in duidelijke letter te lezen staat.

En evenzoo als de vorm verbeterd werd, werd ook de inhoud omgewerkt en uitgebreid. Prof. Bavinck mag in de voorrede verklaren, dat de inhoud *zakelijk* en *principieel* dezelfde is gebleven en slechts verschillende *uitdrukkingen* gewijzigd of verduidelijkt zijn, wie beide uitgaven met elkander vergelijkt, zal de arbeid, aan dezen nieuwen druk ten koste gelegd, toch hooger waardeeren. Niet alleen is de litteratuur bijgewerkt tot op onzen tijd, maar overal is de inhoud omgewerkt, zijn de problemen nog scherper gesteld en is de oplossing met nog meer klaarheid gegeven. Bijna niet één bladzijde is letterlijk overgenomen; schier overal vindt ge nieuwe gedachten en rijker uitwerking. Principieel is zeker niets gewijzigd; wie een vaste overtuiging won, blijft zijn standpunt handhaven. Maar overigens is deze herdruk de vrucht van een zoo nauwgezet onderzoek, dat ieder wel zal doen met deze nieuwe uitgave zich aan te schaffen.

De overige drie deelen zullen ter gelegener tijd volgen. Het geheele werk blijft tot vier deelen beperkt. De uitbreiding van het eerste deel van 532 tot 670 bladzijden toont echter, dat, wanneer de vermeerdering zoo doorgaat, feitelijk één deel meer geboden zal worden.

Genadeverbond en zelfonderzoek.

IX.

De innerlijke eenheid van uitverkiezing en genadeverbond mag dus geen oogenblik worden losgelaten. Zonder uitverkiezing zou er geen genadeverbond zijn geweest, want heel het genadeverbond vloeit juist uit de uitverkiezing voort en heeft geen ander doel dan de uitverkorenen tot de zaligheid te brengen. Dat is de band, die beide saam verbindt, ook al vallen ze voor ons uiteen, omdat de uitverkiezing in de eeuwigheid verborgen ligt en het genadeverbond in de historie van ons menschelijk geslacht ligt ingeweven.

Ook de tegenstelling, die schijnbaar tusschen beide bestaat, in zooverre de uitverkiezing *individueel* is en bepaalde personen geldt, terwijl het genadeverbond *organisch* is en de gelooviger met hun zaad omvat, bleek bij dieper nadenken wel in hoogere eenheid te kunnen worden opgelost. De Schrift leert ons wel, dat God bepaalde personen heeft uitverkoren, maar zegt ons ook, dat in het eeuwig Raadsbesluit Gods deze personen zijn uitverkoren *in Christus*, zoodat ze naar Calvijn's verklaring reeds in dat besluit Gods zijn saamgevoegd tot *één lichaam* onder *één Hoofd*. Het mystieke lichaam van Christus op aarde is niets dan de realiseering en openbaring van wat in het Raadsbesluit reeds was vastgesteld. En waar de Schrift ons toonde, dat de uitverkiezing wel geen anderen grond heeft dan Gods welbehagen, maar daarom toch niet willekeurig geschiedt, maar doorgaat in bepaalde geslachten, daar werd het ook duidelijk, waarom het genadeverbond kon worden opgericht „met de gelooviger en hun zaad".

Onze vaderen hebben ook hier aan de eenheid van uitverkiezing en genadeverbond stipt vastgehouden. „Aangezien — zoo beleden ze in de leerregels van Dordt, hoofdstuk I, art. 17 — wij van den wille Gods uit zijn Woord moeten oordeelen, hetwelk getuigt dat de kinderen der gelooviger heilig zijn, niet van nature, maar uit kracht van het genadeverbond, in hetwelk zij met hunne ouders begrepen zijn, zoo moeten de godzalige ouders niet twijfelen aan de verkiezing en zaligheid hunner kinderen, welke God in hun kindsheid uit dit leven wegneemt."

Over de bedoeling van dit artikel kan, zoo men weet wat aan de Dordtsche Synode voorafging, geen twijfel bestaan. Een der felste wapenen in den strijd tegen de Gereformeerden was juist de vraag naar de zaligheid der jong-wegstervende kinderen. De Remonstranten hadden daarbij misbruik gemaakt van een verkeerd begrepen uitdrukking van Calvijn, en verweten hem en de gereformeerden, dat volgens Calvijn „God de jonge kinderen van den boezem der moeders afrukte en neersmakte in het helsche vuur."

Natuurlijk heeft Calvijn dat nooit gezegd; het was een beschuldiging, die Albertus Pighius, een tegenstander van Calvijn, tegen hem heeft ingebracht, en waarop Calvijn zich verdedigt. Maar niettegenstaande de Remonstranten meermalen op dat vervalschte citaat gewezen werden, herhaalden ze hun beschuldiging in pamflet en schotschrift, om daarmee 't volk op te hitsen tegen de Calvinisten. Daarom hebben de Vaderen te Dordt, om aan dezen laster voor goed een einde te maken in hun heerlijke belijdenis van de Uitverkiezing Gods dat stuk afzonderlijk ter sprake gebracht en zoo klaar en duidelijk geleerd, dat de godzalige ouders op grond van het genadeverbond niet mochten twijfelen aan de *uitverkiezing* en *zaligheid* hunner jong-wegstervende kinderen. Van een scheiding tusschen genadeverbond en uitverkiezing bij de jong-stervende kinderen wilden ze dus niets weten. Het genadeverbond was een onderpand dat deze kinderen uitverkoren waren, en daarom behoefde aan hunne zaligheid niet getwijfeld te worden.

Intusschen, wat bij jonge kinderen, die in hun kindsheid door God worden weggenomen, geen moeite oplevert, omdat we gelooven mogen, dat God ze in genade heeft aangenomen, levert wel moeite op, wanneer deze kinderen opwassen, en nu achteraf blijkt uit een leven van zonde en een hardnekkig ongeloof, dat er van genade bij hen geen sprake is. De moeilijke vraag, of wanneer zulke kinderen op later leeftijd tot bekeering komen, niet mag aangenomen worden, dat reeds in hun prille jeugd dat zaad der wedergeboorte in hun hart gelegd is, laten we thans rusten. De lijn van uitverkiezing en genadeverbond valt hier toch saam; want of men deze kinderen zich als wedergeboren denkt of niet, in beide gevallen waren ze van eeuwigheid uitverkoren en blijkt die uitverkiezing, wanneer zij op lateren leeftijd tot geloof en bekeering komen. Maar Gods Woord leert en de uitkomst bevestigt het maar al te droef, dat dit lang niet voor alle kinderen der gelovigen geldt. Het natuurlijke zaad dekt zich niet met het uitverkoren zaad. Er zijn zelfs in Abraham's gezin „kinderen des vleesches" en „kinderen der beloftenisse". De uitverkiezing loopt wel *door de geslachten* heen, maar omvat *niet heel het geslacht*. Jacob wordt verkoren en Ezau wordt verworpen.

Daarin schuilt de moeilijkheid, en reeds de eerste kerkvader, die dit probleem heeft ingedacht, heeft vruchteloos gepoogd om hiervoor een oplossing te vinden. Augustinus, die door God verwaardigd is om het leerstuk der uitverkiezing het klaarste en helderste onder de kerkvaders te belijden, geraakte met zichzelven in hopeloose tweespalt, zoodra hij aan de leer van het genadeverbond kwam. Het genadeverbond staat of valt met den *doop*. Wie den kinderdoop loochent, neemt ook het genadeverbond met ons en onze kinderen weg; die heft de genade in de geslachten op; die heeft alleen enkele losse individuen, met wie God persoonlijk in relatie treedt. Augustinus had veel te diep inzicht in het organisch verband der geslachten om dit te doen. Voor den kinderdoop heeft hij beslist gestreden. Zelfs heeft hij het diep betreurd, dat zijn moeder, schoon Christin, hem in zijn jeugd het sacrament van den Doop niet heeft laten toedienen, niettegenstaande hij als knaap reeds den doop begeerd had. Ook dacht Augustinus er geen oogenblik aan, om ter wille van zijn leer der uitverkiezing het genadeverbond te vervluchtigen tot een uitwendig verbond en den doop als een teeken van zulk een uitwendig verbond op te vatten. De sacramenten waren voor hem teekenen en zegelen van het waarachtige genadeverbond; geen ledige of ijdele teekenen, maar onderpanden van Gods genade. Elk kind, dat in het genadeverbond geboren was en gedoopt werd, had van God genade ontvangen. De doop zelf was het middel, waardoor God de zielen wederbaarde en hun een nieuw leven schonk. En waar Augustinus nu uitnemend wel wist, dat niet alle gedoopte kinderen uitverkoren waren en zalig zouden worden, bleef hij hier voor een onopgelost